

1 Rune Stubager

2 **Ændrede skillelinjer siden 1960'erne?**¹
3
4
56 Brugen af betegnelsen "Jordskredsvalget" om valget i 1973 gør det interessant at undersøge,
7 om de implicerede grundlæggende forandringer også kan konstateres i forhold til skillelinje-
8 strukturen i de seneste fire årtiers danske politik. På grundlag af skillelinjelitteraturen er for-
9 ventningerne, at der i Danmark kan findes skillelinjer baseret på klasse og urbanisering (tradi-
10 tionelle skillelinjer) og på beskæftigelsessektor og uddannelse (nye skillelinjer). Disse forventnin-
11 ger viser sig at holde stik. Det gælder også på det værdimæssige niveau, hvor dimensioner for
12 gammel- og nypolitisk ideologi, der anskues som overbygninger på klasse/sekter- og uddan-
13 nelsesskillelinjerne, kan påvises. Over tid ses det endvidere, at de traditionelle skillelinjer mister
14 forklaringskraft i forhold til partivalget, uden at de nye skillelinjer får en tilsvarende større
15 forklaringskraft. De nye skillelinjer kan dog være ved at etablere sig i niches i partisystemet,
16 dvs. især i relation til Det radikale Venstre og Dansk Folkeparti.
1718 Eftertidens navngivning af 1973-valget som "Jordskredsvalget" forekommer gan-
19 ske velvalgt, forandringerne i Folketingets partimæssige sammensætning taget i
20 betragtning: Der var vitterligt tale om markante forandringer. Anvendelsen af
21 jordskredsbilledet giver dog også anledning til overvejelser om udviklingen i de
22 politiske lag, der ligger under den overflade, som udgøres af Folketingets sam-
23 mensætning. Det er disse lag, der er i fokus i denne artikel. Hensigten er således at
24 sætte Jordskredsvalget ind i den større sammenhæng, der udgøres af udviklingen i
25 skillelinjer siden 1960'erne.26 En undersøgelse af skillelinjestrukturen åbner dog også mulighed for at opnå
27 en forbedret forståelse af de grundlæggende mekanismer bag den vælgermæssige
28 udvikling i Danmark i de seneste årtier. På denne baggrund vil artiklen søge at
29 besvare spørgsmålet om, hvilke skillelinjer der kan identificeres i den danske vælger-
30 befolkning, og hvilken udvikling der har været i deres betydning for befolkningens
31 vælgeradfærd i perioden fra ca. 1960 til 2001.
3233 **Skillelinjer i Danmark: Resultater og hypoteser**34 I undersøgelser af skillelinjer er det efterhånden blevet standard at henvise til den
35 skillelinjedefinition, som Knutsen og Scarbrough (1995) har udviklet på basis af
36 Bartolini og Mairs (1990) arbejde. Ifølge denne definition eksisterer skillelinjer, når
37 medlemmer af bestemte sociale grupper identificerer sig med deres gruppe, har
38 bestemte gruppespecifikke værdier og støtter organisationer (typisk partier), der
39 fremfører disse værdier i den politiske arena. Denne definition er imidlertid særde-
40 les krævende at arbejde med empirisk, idet den stiller store krav til datamaterialet
41 og til konstruktionen af de statistiske modeller. I konkrete analyser fokuseres der
42 derfor normalt kun på to af de tre elementer: Sociale faktorer og partivalg eller
43 værdier og partivalg.² Her forsøges sådanne forsimplinger af modellen dog und-
44 gået ved at inddrage alle tre niveauer. Først er det imidlertid relevant kort at gen-
45 nemgå litteraturen om skillelinjer med særligt henblik på udviklingen i Danmark.

I Lipset og Rokkans (1967) klassiske hovedværk inden for skillelinjeforskningen placeres Danmark i gruppen af lande, der præges af de skillelinjer, som opstod ud af den industrielle revolution, dvs. modsætningerne mellem land og by samt arbejdere og arbejdsgivere. Disse to skillelinjer lå bag etableringen før 1920 af det klassiske danske fire-partisystem, hvor hvert parti (i store træk) repræsenterede én af de fire grupper, der fremstod som følge af, at de to konflikt-dimensioner gik på tværs af hinanden: Venstre repræsenterede landmændene, Socialdemokratiet byarbejderne, Det konservative Folkeparti byernes borgerskab (og godsejerne) og Det radikale Venstre landarbejderne (og visse intellektuelle byboer) (Elklit, 1986).³

Dette billede af Danmarks skillelinjestruktur genfandt i Rose og Urwins (1969) empiriske efterprøvning af Lipset-Rokkan-modellen, der viste store forskelle i partiernes opslutning blandt land- og byboer samt blandt forskellige klasser også i 1950'erne og 1960'erne. Så langt undersøgelserne går tilbage, har billedet også kunnet genfindes på det ideologiske niveau (Borre og Goul Andersen, 1997). Her har forskningen fokuseret på klassekonfliktens normative overbygning, der udgøres af værdier knyttet til de økonomiske spørgsmål, som er kernen i konflikten. Disse værdier indordner sig i det velkendte mønster med en socialistisk pol støttet af arbejderklassen over for en borgerligt-liberal pol støttet af landmænd og borgerskab.

Efter 1960'ernes og 1970'ernes politiske udvikling kom skillelinjemodellen dog under pres både internationalt og i Danmark. I komparativ forskning blev der påvist en markant svækkelse af sammenhængen mellem sociale baggrundsvariable og partivalg i vestlige lande (Franklin, 1992) – et mønster, der også aftegnede sig i danske undersøgelser (Worre, 1979; Borre, 1992). Denne forandring kan ifølge de komparative undersøgelser føres tilbage til sociostrukturelle ændringer i de vestlige samfund. Den sociale udvikling har, hævdes det, løst konflikterne bag de traditionelle skillelinjer og dermed opløst de socialt baserede fællesskaber, samtidig med at det stigende uddannelsesniveau har medført en kognitiv mobilisering (dvs. en forbedring af vælgernes evne til at indhente og fortolke informationer), der har reduceret vælgernes behov for at støtte sig til sociale grupper i deres politiske adfærd. Samtidig har udviklingen dog muligvis også givet grobund for en række nye skillelinjer mellem ansatte i den private og offentlige sektor, mellem mænd og kvinder og mellem højt og lavt uddannede. Betydningen af disse nye skillelinjer kan imidlertid langt fra opveje den betydning, de traditionelle skillelinjer har haft, og konklusionen bliver derfor, at vestlige samfund bevæger sig mod en situation, hvor sociale baggrundsvariable er uden betydning for befolkningens vælgeradfærd, der i stedet vil være styret af værdier og kortsigtsfaktorer. I en sådan situation vil skillelinjemodellen således være af væsentligt mindre relevans end hidtil (Dalton et al., 1984; van der Eijk et al., 1992; Dalton, 2002).

Der har dog ikke været entydig støtte til konklusionen om skillelinjemodellens endeligt. På det sociostrukturelle niveau har der været kritik fra forskere, der ikke finder de præsenterede resultater overbevisende, og som er i stand til at vise en fortsat betydning af sociale baggrundsvariable i forhold til vælgeradfærd (Manza og Brooks, 1999; Berglund, 2003). I den danske sammenhæng er resultaterne hel-

1 ler ikke entydige. Således finder Knutsen (2001) for perioden 1970-94, at både
2 klasse og sektor udgør signifikante skillelinjer,⁴ ligesom uddannelse også frem-
3 træder som relevant i visse analyser (Andersen et al., 1999).

4 Hvad angår værdielementet, har den internationale debat i vid udstrækning
5 stået om indholdet i og fremvæksten af en såkaldt ny politik-dimension samt om
6 dennes forhold til den gamle klassekonfliktrelaterede værdidimension (Flanagan,
7 1987; Kitschelt, 1994; Inglehart, 1997). Den nye dimension vedrører ikke-økon-
8 omiske spørgsmål (såsom beskyttelse af miljøet, individets frihedsrettigheder og
9 forholdene for indvandrere og flygtninge), der indordner sig på en akse fra libertære
10 til autoritære værdier, hvor den libertære pol karakteriseres af miljøbeskyttelse,
11 tolerance og forsvar for individets rettigheder, mens den autoritære pol karakteri-
12 seres af intolerance og prioriteringen af økonomisk vækst og kriminalitets-
13 bekæmpelse over miljø og frihedsrettigheder. Vælgernes placering på denne akse
14 synes især at være relateret til deres uddannelsesniveau med kort uddannede tender-
15 ende mod den autoritære og langt uddannede mod den libertære pol (Kitschelt,
16 1994; Andersen et al., 1999), og ny politik-dimensionen kan dermed anskues som
17 den normative overbygning på modsætningen mellem højt og lavt uddannede.
18 Analyser har vist, at en ny politik-dimension kan identificeres blandt danske væl-
19 gere fra slutningen af 1980'erne, og at den siden har fået en stadig stærkere sam-
20 menhæng med partivalget (Borre, 1995; Stubager, 2000). Ifølge teorierne på om-
21 rådet vil den nypolitiske dimension sågar med tiden få en stærkere sammenhæng
22 med partivalget end den gammel-politiske.

23 Den gammelpolitiske værdidimension har dog ændret position i skillelinje-
24 strukturen. Hvor den traditionelt har været knyttet til klassevariablen, er denne
25 tilknytning i de senere år blevet svækket, samtidig med at dimensionen har fået en
26 stærkere tilknytning til konflikten mellem privat og offentligt ansatte med sidst-
27 nævnte hældende mod den socialistiske og førstnævnte mod den borgerligt-libe-
28 rale pol (Andersen et al., 1999: 95-96). Den samme værdidimension optræder her-
29 med som værdielementet for to forskellige skillelinjer: Klasseskillelinjen og sektor-
30 skillelinjen (jf. også Knutsen, 1988).⁵

31 Trods store forandringer på både det sociostrukturelle og det normative niveau
32 tyder de gennemgåede resultater på, at skillelinjemodellen stadig er relevant for en
33 forståelse af danske vælgeres adfærd. På denne baggrund kan vi således opstille et
34 sæt af forventninger til eksistensen af og udviklingen i skillelinjer i forhold til parti-
35 valg i Danmark i tidsrummet fra 1960 til 2001. Ifølge de ældre undersøgelser bør
36 vi for det første kunne finde skillelinjegenererende splittelser baseret på både klasse
37 og urbanisering. På baggrund af de nyere undersøgelser kan sådanne splittelser
38 forventes at blive suppleret af skillelinjegrundlag baseret på sektortilknytning og
39 uddannelse. På det værdimæssige område er det forventningen, at det tidligere doku-
40 menterede mønster med en gammelpolitisk såvel som fra 1980'erne en nypolitisk
41 ideologidimension vil kunne genfindes. I forhold til udviklingen over tid, leder
42 litteraturgennemgangen til forventninger om, at de gamle skillelinjer vil tabe (dele
43 af deres) betydning for partivalget i den undersøgte periode, mens de nye vil vinde
44 øget betydning. Endelig hævdes det i visse dele af litteraturen, at de sociostrukturelle
45 faktorer samlet set vil tabe forklaringskraft til de værdibaserede forklaringsfaktorer.

Metode og data

Som anført af Berglund (2003), lider den ovenfor refererede litteratur af et dobbelt problem: Enten er den afhængige variabel begrænset til socialistiske versus ikke-socialistiske partier (for eksempel Franklin, 1992), eller også inkluderes kun et begrænset udvalg af uafhængige variable (for eksempel Knutsen, 2001). Dette problem skal vi, som Berglund, søge at råde bod på ved at benytte multinominal logistisk regression. Denne metode tillader, at alle partierne medtages selvstændigt i analysen, samtidigt med at de uafhængige variable kan være både kategoriske og på intervallskalaniveau. I præsentationen af resultaterne fokuseres på et enkelt mål, nemlig Nagelkerkes R^2 . Dette mål er en såkaldt pseudo- R^2 -koefficient, der, analogt til R^2 -koefficienten kendt fra lineær regression, angiver, hvor stor en andel af variansen på den afhængige variabel der forklares af den opstillede model (Nagelkerke, 1991). Analyserne udføres med et α -niveau på 0,05.⁶

Data til undersøgelserne kommer fra to kilder.⁷ For det første anvendes valgundersøgelserne fra 1971 til 2001 (dog med undtagelse af 1988-undersøgelsen). Disse undersøgelser indeholder et bredt spektrum af spørgsmål om både baggrundsfaktorer og ideologi og udgør dermed et godt grundlag for analyserne her. For at kunne dække den første del af undersøgelsesperioden anvendes desuden et sæt af undersøgelser gennemført af Gallup i 1959 og omkring folketingsvalgene fra 1964 til 1975. Disse undersøgelser indeholder kun spørgsmål om baggrundsvARIABLENE, men til gengæld er respondentantallet ofte større end i valgundersøgelserne. Gallupundersøgelserne vil derfor blive foretrukket i de tre år med overlappende data i de tilfælde, hvor kun baggrundsfaktorerne undersøges.

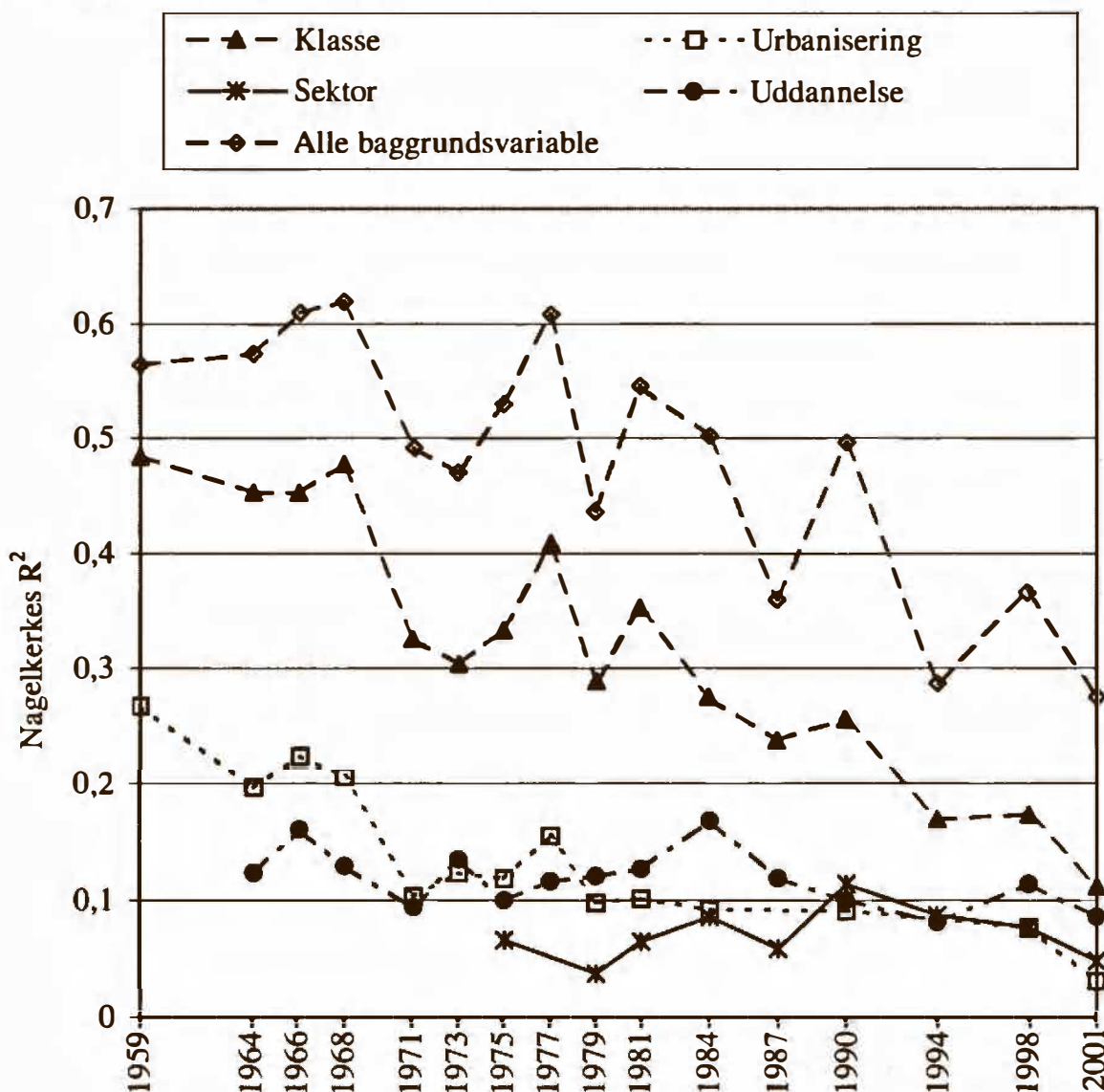
Sociale baggrundsvARIABLE og partivalg

Første skridt i analysen er at undersøge, om de forudsagte sammenhænge mellem de sociale baggrundsvARIABLE og partivalget kan påvises i bivariate analyser. Resultatet af sådanne analyser kan ses i figur 1 (se appendikset for kodninger og antallet af respondenter i analyserne).

Som det fremgår af figur 1, er der umiddelbart støtte til hypoteserne om eksistensen af skillelinjenerende splittelser på det sociale niveau. Vi kan således påvise signifikante bivariate sammenhænge mellem det sociostrukturelle grundlag og partivalget for både de to traditionelle og de forventede to nye skillelinjer. Dette resultat holder også efter multivariate analyser, hvor alle variable inkluderer i analysen på samme tid.⁸ Som forventet, er både klassevariablen og urbaniseringsvariablen i hele perioden signifikante i forhold til partivalget. Det samme gælder for uddannelse, mens beskæftigelsessektor først opnår signifikant indflydelse fra og med 1975-valget. Vi kan altså konkludere, at det strukturelle grundlag for de forventede skillelinjer har været til stede i den her undersøgte periode.

Ser vi dernæst på udviklingen over tid, er støtten til de fremsatte hypoteser mere svingende. Forventningen om en aftagende betydning af de traditionelle skillelinjer synes ikke at kunne afvises på det strukturelle niveau: Faktorerne bag disse skillelinjer mister som forudsagt en stor del af deres forklaringskraft. Hvor klasse-tilhørsforholdet i 1960'erne var dominerende i forhold til partivalget, er variabelens forklaringskraft i 2001 reduceret med mere end 75 pct. I forhold til opfattelsen af

Figur 1. Bi- og multivariate sammenhænge mellem sociale baggrundsfaktorer og partivalg, 1959-2001. Nagelkerkes R²

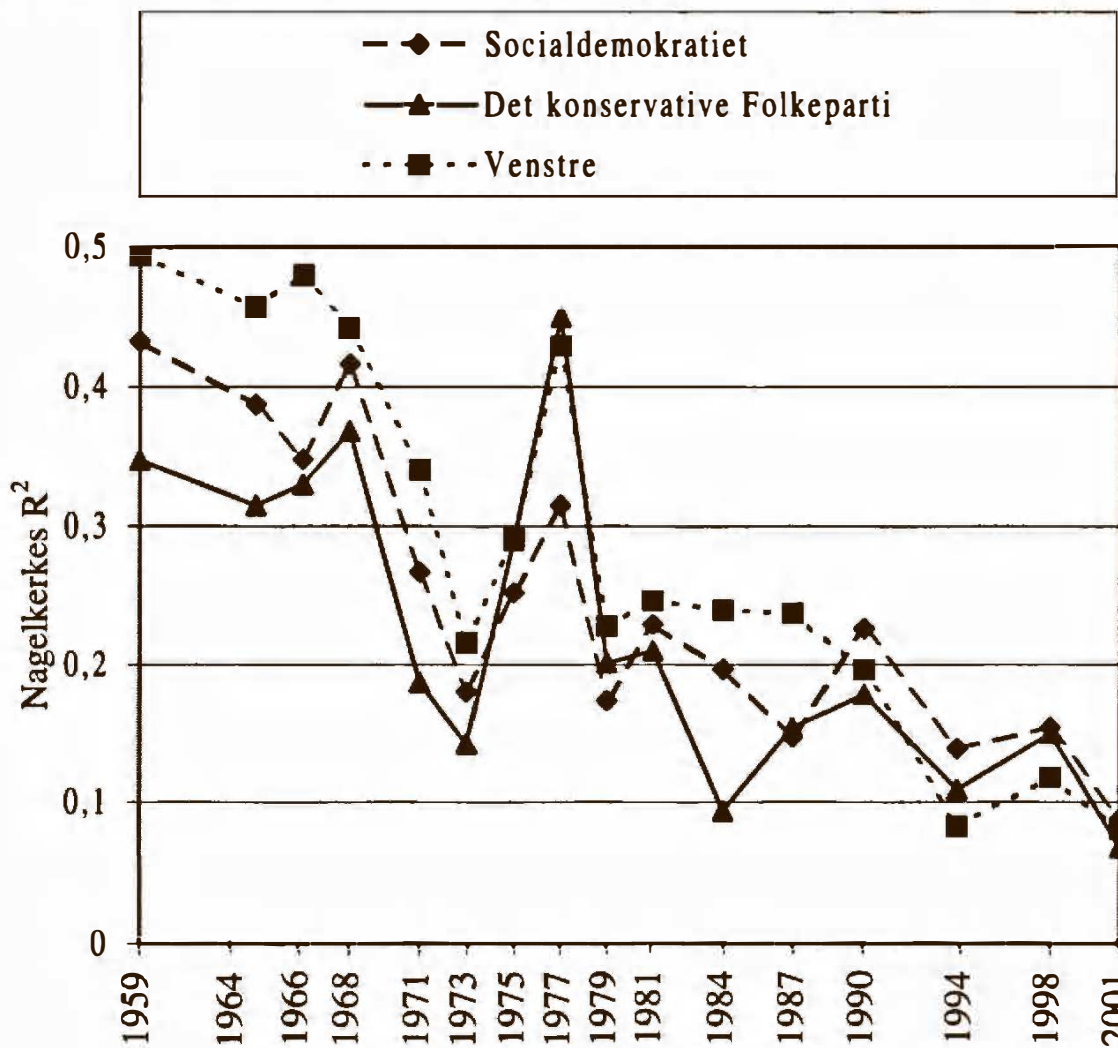
1973-valget som et jordskred er det endvidere interessant at bemærke, at det store fald i klassevariablens forklaringskraft indtraf ved valget i 1971, mens 1973-valget kun bød på en beskedent yderligere reduktion i betydningen af variabelen. Efter en kort genkomst i midten af 1970'erne har variabelens betydning siden været karakteriseret af en klart nedadgående tendens. Det samme udviklingsmønster kan genfindes for urbaniseringsvariabelen, der dog aldrig har haft så stor betydning som klasse. Også denne variabel mistede en stor del af forklaringskraften ved 1971-valget og har siden tenderet mod en yderligere svækkelse.

Det var dernæst forventningen, at de nye skillelinjegenererende faktorer – sektor og uddannelse – har fået øget betydning for partivalget i den undersøgte periode. Denne hypotese må imidlertid afvises på det sociostrukturelle niveau. Ganske vist har sektorvariabelen fået en signifikant sammenhæng med partivariabelen fra 1975 og frem, men hverken den eller uddannelse, som har været signifikant i hele perioden, har opnået den forventede forøgelse af forklaringskraften i forhold til partivalg. På denne baggrund kan det ikke undre, at den samlede forklaringskraft for de

1 sociale baggrundsfaktorer, som vist i figur 1, er blevet reduceret i løbet af de sene-
 2 ste 40 år. Det skal dog bemærkes, at hvor den samlede forklaringskraft frem til
 3 1980'erne nøje fulgte udviklingen i klassevariablens forklaringskraft, er denne for-
 4 bindelse tilsyneladende svækket særligt ved de sidste tre valg. Det kunne indikere,
 5 at faktorerne bag de nye skillelinjer har opnået en mere autonom stilling i forhold
 6 til den tidligere altdominerende klassevariabel og således er på vej til at indtage den
 7 forventede rolle. En yderligere indikator, der peger i denne retning, er at svækkel-
 8 sen i baggrundsfaktorenes samlede forklaringskraft kun har været på ca. 50 pct.

9 Mens de ovenfor præsenterede analyser fokuserer på sammenhængen mellem
 10 de sociostrukturelle faktorer og hele partispektret, kan det også være interessant at
 11 undersøge, hvordan baggrundsfaktorerne påvirker stemmeafgivningen på enkelt-
 12 partier. En undersøgelse heraf præsenteres i figur 2 for Socialdemokratiet, Venstre
 13 og Det konservative Folkeparti og i figur 3 for Det radikale Venstre, Socialistisk
 14 Folkeparti, Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti.⁹

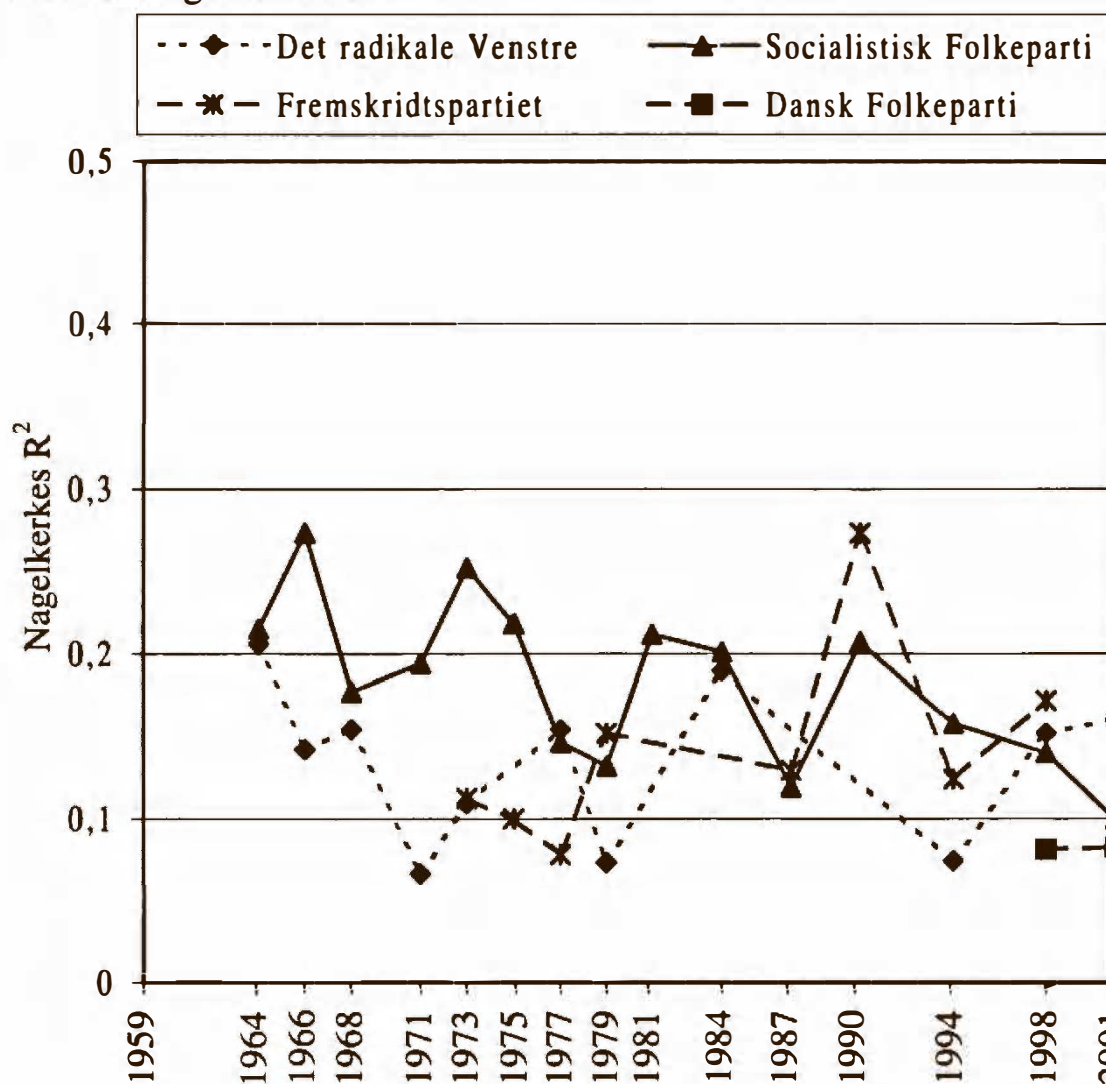
15
 16 *Figur 2. Sammenhængen mellem sociale baggrundsfaktorer og stemme på Social-*
 17 *demokratiet, Det konservative Folkeparti og Venstre, 1959-2001. Nagelkerkes R²*

44 Vender vi os først mod de traditionelt store partier i dansk politik, ses i figur 2, at
 45 sammenhængen mellem baggrundsfaktorerne og stemmeafgivning på disse par-

1 tier i høj grad følger udviklingen i klassevariablens sammenhæng med den kom-
 2 plette partivariabel. Det er ikke overraskende, idet netop disse tre partier traditio-
 3 nelt er blevet opfattet som klassebaserede (jf. Rose og Urwin, 1969). Den store
 4 forandring i de sociale faktorer forklaringskraft indtrådte således også for disse
 5 tre partier ved 1971-valget, selv om 1973-valget bød på yderligere markante re-
 6 duktioner i forklaringskraften for Socialdemokratiets og Venstres vedkommende.
 7

8 *Figur 3. Sammenhængen mellem sociale baggrunds faktorer og stemme på Det*
 9 *radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti,*
 10 *1959-2001. Nagelkerkes R²*

37 For de fire mindre partiers vedkommende er billedet et noget andet. Disse partiers
 38 tilslutning kan kun i begrænset omfang forklares på baggrund af de sociostrukturelle
 39 faktorer, og der ses derfor heller ikke nogen klare udviklingstendenser i kurverne.
 40 Sammenligner man sluttelig de to figurer, ses det, at efter det seneste valg er de
 41 sociale baggrunds faktorer forklaringskraft større for stemmeafgivning på de min-
 42 dre partier end på de større partier. Især synes Det radikale Venstres støtter at
 43 fastholde en vis sociostrukturel profil. For dette parti (såvel som for Dansk Folke-
 44 parti) gør især uddannelsesvariablen sig gældende – endnu et tegn på, at de nye
 45 skillelinjer kan være på vej mod den forventede rolle.

Værdielementets bidrag

I dette afsnit skal vi søge at inddrage alle tre niveauer i skillelinjemodellen: Det sociostrukturelle, det værdimæssige og det organisatoriske. Hidtil har vi undersøgt, om grundlaget for alle de fire forventede skillelinjer kan identificeres, men i de videre analyser bevirker manglende data, at vi ikke kan inddrage værdier knyttet til land-by-skillelinjen.¹⁰

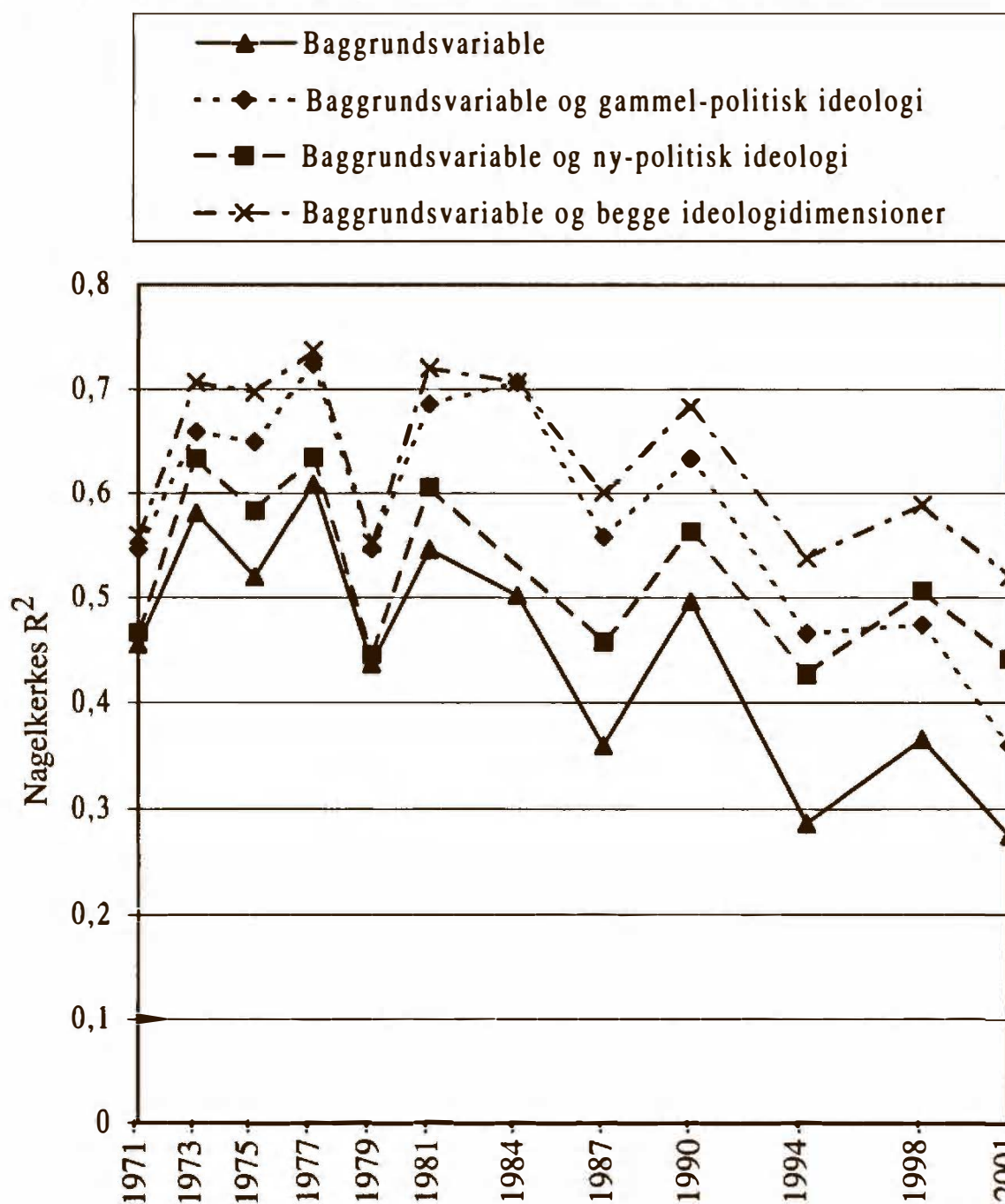
Operationaliseringen af værdidimensionerne er ikke ligetil. Som beskrevet i appendikset, er dimensionerne konstrueret som sumindeks af spørgsmål om relevante ideologiske emner. Problemet er imidlertid, at ikke alle relevante ideologiske spørgsmål indgår i alle valgundersøgelserne. Det har derfor været nødvendigt at operere med to operationaliseringer af hver dimension. Især for de nypolitiske indeks giver dette en vis usikkerhed om, hvorvidt de opstillede indeks reflekterer samme underliggende dimension, idet det ikke har været muligt at konstruere begge indeks i nogen af undersøgelserne: Mens det ene indeks kan konstrueres for perioden 1971-81, kan det andet opstilles fra 1987 og frem. Eftersom de inkluderede spørgsmål alle stammer fra det samme ideologiske domæne, skulle betydningen af udskiftningerne dog være mindre (jf. også fremgangsmåden i Aardal, 2003), og under alle omstændigheder udgør de opstillede indeks den eneste mulighed for langsigtede analyser. De gammelpolitiske indeks har, i de år hvor de begge optræder i undersøgelserne (1979, 1984, 1990, 1998, 2001), indbyrdes korrelationer på ca. 0,5 (Pearsons r), og det er således acceptabelt at anvende indeks 2 i 1987 og 1994, hvor indeks 1 ikke lader sig konstruere.

Som det fremgår af appendikset, opnår indeksene alle Cronbachs α -værdier under det ønskede niveau på 0,7. Dette lave α -niveau skyldes dog i et vist omfang det begrænsede antal spørgsmål i indeksene (to eller tre) samt det faktum, at den nypolitiske dimension er under udvikling i den undersøgte periode. Analyserne gennemføres derfor på trods af de lave α -værdier.

Figur 4 viser resultaterne af analyser, hvor ideologidimensionerne er føjet til de tidligere analyser af sammenhængen mellem de sociale baggrundsfaktorer og partivalget. Figuren viser for det første, at der er empirisk støtte til vore hypoteser om ideologidimensionerne: I hele den undersøgte periode leverer gammelpolitikdimensionen et signifikant selvstændigt bidrag til forklaringen af partivalget, også når baggrundsfaktorerne tages i betragtning. Ligeledes fremtræder den nypolitiske dimension som en betydende selvstændig faktor (senest) fra 1987 og frem.¹¹ I forhold til den tidligere konklusion vedrørende udviklingen i henholdsvis de traditionelle og de nye skillelinjers betydning på det sociostrukturelle niveau er det endvidere værd at bemærke, at mens den gammel-politiske dimension fra starten af den undersøgte periode havde mere selvstændig forklaringskraft end den nypolitiske dimension, ser dette billede ud til at vende mod periodens slutning. Således er der på det værdimæssige niveau støtte til tesen om en voksende betydning af de nye skillelinjer – især når det også tages i betragtning, at gammel politikdimensionen i stigende omfang reflekterer sektorkonflikten i stedet for den hensygnende klassekonflikt (jf. ovenfor).

Også den sidste af hypoteserne ser ud til at vinde støtte. Der tegner sig således et tydeligt mønster, hvor de værdibaserede forklaringslementer overtager en del

Figur 4. Sammenhængen mellem sociale baggrundsvariable, højre-venstre ideologi, ny-politisk ideologi og partivalg, 1971-2001. Nagelkerkes R^2

af den forklaringskraft, der tidligere blev oppebåret af de sociostrukturelle faktorer. Det ses tydeligst i den voksende afstand mellem den øverste og nederste kurve i figur 4 – en afstand, der er blevet mere end fordoblet fra 1971 til 2001. Udtrykt på en anden måde kan man se, at mens baggrundsfaktorerne forklaringskraft i 2001 er faldet med ca. 55 pct. i forhold til højdepunktet i 1977 (der i de tidligere analyser viste sig at ligge på niveau med undersøgelserne i 1960'erne), er reduktionen for baggrundsfaktorer og ideologidimensioner tilsammen kun ca. 30 pct.

Foretager vi igen en opdeling af partivariablen og undersøger de enkelte partiers vælgerkorps (ikke vist), finder vi et mønster, der ligner figur 2 og 3. Igen er det værd at bemærke, at mens de store partier fortsætter udviklingen mod et stadigt

lavere niveau af forklaret varians, går tendensen for især Det radikale Venstre i den anden retning. Dette parti synes således at fremstå som det mest skillelinje-baserede parti i 2001. Relevant er her især den nypolitiske skillelinje. Forklaringskraften af den opstillede model ($R^2=0,285$) er dog relativt lav sammenlignet med situationen for de store partier i 1960'erne.

Konklusion

Der har, over en bred kam, været støtte til de opstillede hypoteser: Såvel det strukturelle grundlag som den normative overbygning har kunnet identificeres for både de traditionelle og de nye skillelinjer, ligesom udviklingen over tid har levet op til forventningerne på de fleste punkter. Det har dog knebet for de nye skillelinjer at leve op til forventningen om, at de skulle opveje tabet i forklaringskraft for de traditionelle skillelinjer. Kobles denne observation med støtten til tesen om en øget betydning af de værdimæssige faktorer, tegner der sig konturerne af en udfordring for skillelinjemodellen.

Resultaterne tyder således på en svækkelse af forbindelsen mellem det sociostrukturelle og de to øvrige elementer i skillelinjemodellen (værdier og partivalg) og dermed på en aftagende relevans af modellen som sådan for forståelse af politisk adfærd i Danmark, i det mindste i forhold til det samlede partisystem. Føres analysen videre til partiniveauet, viser skillelinjemodellen sig imidlertid at have bevaret eller forøget sin forklaringskraft, særligt for Det radikale Venstres og (i mindre grad) Dansk Folkepartis vedkommende.

Disse resultater leder dermed til forventninger om, at analyser af den fremtidige udvikling vil kunne vise den ventede øgede betydning af de nye skillelinjer for partier i særlige niches i partisystemet.

Noter

1. Forfatteren skylder Lise Togeby og Jørgen Elklit stor tak for kommentarer til tidligere udkast til denne artikel.
2. Det undersøges dog sjældent, om partierne faktisk repræsenterer de analyserede værdier – en undersøgelse, det heller ikke vil være muligt at foretage her. Ligeledes gør manglende data det umuligt at inddrage identitetselementet.
3. Den danske stats kontrol med kirken og den høje grad af national og religiøs homogenitet fjernede effektivt grundlaget for skillelinjer omkring sådanne modsætninger, der i andre vest- og nordeuropæiske lande gav anledning til kraftig polarisering.
4. Knutsen (2001: 345) hævder også, at køn udgør en signifikant skillelinje. Effekten af kønsvariablen forsvinder dog stort set, når sektorvariablen inddrages i analyserne (Knutsen, 2001: 340-341), og vi vil derfor se bort fra variabelen i det følgende.
5. En mere præcis operationalisering end den, der er mulig på det foreliggende datamateriale, kunne måske differentiere mellem de to skillelinjer.
6. I de følgende figurer er Nagelkerkes R^2 -koefficienter ikke angivet, hvor den samlede model er insignifikant i *log-likelihood ratio test*. De herved fremkomne huller i dataserierne er, hvor det er muligt, blevet fyldt ved interpolation. Hvor interpolation ikke er mulig ved begyndelsen eller slutningen af dataserierne, er disse forkortet til kun at omfatte værdier fra de signifikante analyser.
7. Tak skal rettes til Dansk Data Arkiv, Søren Risbjerg Thomsen og Jørgen Goul Andersen, der venligst har stillet data til rådighed. De anvendte datasæts studienumre i DDA fremgår af tabel

1 A1 i appendikset på nær for 2001-undersøgelsen, der i skrivende stund ikke er tilgængelig fra
2 arkivet.

- 3 8. I de multivariate analyser er der kontrolleret for betydningen af alder for at undgå spuriøse
4 sammenhænge specielt for uddannelsesvariablens vedkommende.
5 9. Til disse analyser er der for hvert parti konstrueret en dummyvariabel med værdien 1, hvis
6 respondenter har stemt på partiet, og 0, hvis respondenter har stemt på et andet parti.
7 10. Variablen bibeholdes dog i analyserne for i det mindste at kontrollere for dens effekt.
8 11. På grund af skiftet mellem de to indeks og fraværet af ny-politiske spørgsmål i 1984-undersø-
9 gelsen er det ikke muligt at være mere præcis på dette punkt.

12 Litteratur

- 13 Aardal, Bernt (2003). "Flygtige stemningsbølger eller politiske grunnverdier?", pp. 47-81 i Bernt Aardal
14 (red.), *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*, Oslo: N.W. Damm og Søn.
15 Andersen, Johannes, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen og Hans Jørgen Nielsen (1999). *Vælgere med*
16 *omtanke. En analyse af folketingsvalget 1998*, Århus: Systime.
17 Bartolini, Stefano og Peter Mair (1990). *Identity, Competition and Electoral Availability*, Cambridge:
18 Cambridge University Press.
19 Berglund, Frode (2003). "Valget i 2001 – skillelinjemodellens endeligt?", pp. 107-137 i Bernt Aardal
20 (red.), *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*, Oslo: N.W. Damm og Søn.
21 Borre, Ole (1992). "Denmark", pp. 145-166 in Mark N. Franklin, Thomas T. Mackie and Henry
22 Valen (eds.), *Electoral Change. Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in We-*
23 *stern Countries*, Cambridge: Cambridge University Press.
24 Borre, Ole (1995). "Old and New Politics in Denmark", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 18, No.
25 3, pp. 187-205.
26 Borre, Ole and Jørgen Goul Andersen (1997). *Voting and Political Attitudes in Denmark*, Århus:
27 Aarhus University Press.
28 Dalton, Russell J. (2002). *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial*
29 *Democracies*, 3rd ed., New York: Chatham House Publishers.
30 Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan and Paul Allen Beck (1984). *Electoral Change in Advanced*
31 *Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?*, Princeton: Princeton University Press.
32 Elklit, Jørgen (1986). "Det klassiske danske partisystem bliver til", pp. 21-38 i Jørgen Elklit og Ole
33 Tonsgaard (red.), *Valg og vælgeradfærd: Studier i dansk politik*, Århus: Politica.
34 Flanagan, Scott C. (1987). "Value Change in Industrial Societies", *American Political Science Review*,
35 Vol. 81, No. 4, pp. 1303-1319.
36 Franklin, Mark N. (1992). "The Decline of Cleavage Politics", pp. 383-405 in Mark N. Franklin,
37 Thomas T. Mackie and Henry Valen (eds.), *Electoral Change. Responses to Evolving Social and*
38 *Attitudinal Structures in Western Countries*, Cambridge: Cambridge University Press.
39 Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political*
40 *Change in 43 Societies*, Princeton: Princeton University Press.
41 Kitschelt, Herbert (1994). *The Transformation of European Social Democracy*, Cambridge: Cambridge
42 University Press.
43 Knutsen, Oddbjørn (1988). "The Impact of Structural and Ideological Party Cleavages in West Euro-
44 pean Democracies: A Comparative Empirical Analysis", *British Journal of Political Science*, Vol.
45 18, No. 3, pp. 323-352.
46 Knutsen, Oddbjørn (2001). "Social Class, Sector Employment, and Gender as Party Cleavages in the
47 Scandinavian Countries: A Comparative Longitudinal Study", *Scandinavian Political Studies*,
48 Vol. 24, No. 4, pp. 311-350.
49 Knutsen, Oddbjørn and Elinor Scarbrough (1995). "Cleavage Politics", pp. 492-523 in Jan W. van
50 Deth and Elinor Scarbrough (eds.), *The Impact of Values*, Oxford: Oxford University Press.

Lipset, Seymour Martin and Stein Rokkan (1967). "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", pp. 1-64 in Seymour Martin Lipset and Stein Rokkan (eds.), <i>Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives</i> , New York: The Free Press.	1
Manza, Jeff and Clem Brooks (1999). <i>Social Cleavages and Political Change</i> , Oxford: Oxford University Press.	2
Nagelkerke, N.J.D. (1991). "A Note on a General Definition of the Coefficient of Determination", <i>Biometrika</i> , Vol. 78, No. 3, pp. 691-692.	3
Rose, Richard and Derek Urwin (1969). "Social Cohesion, Political Parties and Strains in Regimes", <i>Comparative Political Studies</i> , Vol. 2, No. 1, pp. 7-67.	4
Stubager, Rune (2000). "Ny politik i Danmark", <i>Økonomi og Politik</i> , 73. årgang, nr. 3, pp. 15-30.	5
van der Eijk, Cees, Mark Franklin, Tom Mackie and Henry Valen (1992). "Cleavages, Conflict Resolution and Democracy", pp. 406-431 in Mark N. Franklin, Thomas T. Mackie and Henry Valen (eds.), <i>Electoral Change. Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries</i> , Cambridge: Cambridge University Press.	6
Worre, Torben (1979). "Forandringer i det danske partisystems sociale grundlag", pp. 68-82 i Mogens N. Pedersen (red.), <i>Dansk politik i 1970'erne – studier og arbejds-papirer</i> , København: Samfundsvidenskabeligt Forlag.	7
	8
	9
	10
	11
	12
	13
	14
	15
	16
	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	29
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	40
	41
	42
	43
	44
	45

1 **Appendiks**

2 **Kodningen af de analyserede variable er udført i overensstemmelse med nedenstående:**
3
4

5 **Parti:** Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Det konservative Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Dansk Folkeparti, Kristeligt Folkeparti, Centrum Demokraterne (inklusive Slesvigsk Parti), Venstre, Fremskridtspartiet, Retsforbundet, Venstrefløjen (Enhedslisten, VS, SAP, KAP, DKP, Fælles Kurs, De Grønne, Det Humanistiske Parti).

10 **Klasse:** Arbejdere, lavere funktionærer, højere funktionærer, landmænd, øvrige selvstændige (inklusive medhjælpende hustruer).

12 **Urbanisering:** København med forstæder, provinsbyer, landdistrikter. Variablen mangler i 1987 og 1994.

14 **Sektor:** Privat, offentlig. Variablen mangler i gallupundersøgelserne og i 1977.

15 **Uddannelse:** Kun folkeskole, mellem- og realskole, gymnasium og tilsvarende. Variablen mangler i 1959.

17 **Alder:** -29 år, 30-44 år, 45-59 år, 60-74 år, 75- år. I gallupundersøgelserne og i 1975, 1977 og 1981 følger kodningen marginalt anderledes skemaer.

20 **Ideologiindeksene er konstrueret som sumindeks af følgende spørgsmål:**

21 **Gammel politik-indeks 1 (Cronbachs α : 0,54-0,70):**

- 22 – Staten har for lidt kontrol med de private investeringer.
- 23 – I politik bør man stræbe efter at skaffe alle samme økonomiske vilkår, uanset uddannelse og beskæftigelse.
- 25 – Høje indtægter burde beskattes hårdere, end tilfældet er i dag.

27 **Gammel politik-indeks 2 (Cronbachs α : 0,42-0,52):**

- 28 – Først et spørgsmål om samfundets sociale udgifter: A siger: Man er gået for langt med sociale reformer her i landet. Folk burde mere end nu klare sig uden sociale sikringer og bidrag fra samfundet. B siger: De sociale reformer, som er gennemført i vort land, bør opretholdes i mindst samme omfang som nu.
- 32 – Videre et spørgsmål om indtægtsforhold og levestandard: A siger: Forskellene i indtægter og levestandard er stadig for store i vort land, derfor burde folk med mindre indtægter få en hurtigere forbedring af levestandarden end dem med større indtægt. B siger: Indtægtsjævningen er gået tilstrækkelig langt. De indtægtsforskelle, som endnu findes, bør stort set bibeholdes.
- 37 – Så har vi spørgsmålet om statens kontrol over erhvervslivet: A siger: Forretnings- og industrifolk bør i større grad have lov til at bestemme deres egne forretninger. B siger: Staten bør kontrollere og samordne næringslivet. Den statslige kontrol bør i hvert tilfælde ikke være mindre, end den er i dagens Danmark.

42 **Ny politik-indeks 1 (Cronbachs α : 0,27-0,48):**

- 43 – Det vil være fornuftigt at lade en stærk mand gribe magten i en økonomisk krisesituation.
- 45 – Radio og tv burde tie yderliggående synspunkter ihjel.

Ny politik-indeks 2 (Cronbachs α : 0,50-0,62):

- Den økonomiske vækst bør sikres ved udbygning af industrien, også selv om det skulle komme i strid med miljøinteresser.
- Voldsforbrydelser bør straffes langt hårdere end i dag.
- Indvandring udgør en alvorlig trussel mod vor nationale egenart.

På alle variable er uanbringelige respondenter udtaget af analysen. Nedenstående tabel angiver det mindste antal respondenter i analyserne af de enkelte datasæt.

Tabel A1. Det mindste antal respondenter i analysen

Gallupundersøgelser		Valgundersøgelser	
Undersøgelse	Mindste N	Undersøgelse	Mindste N
1959 (DDA 0095)	535	1971 (DDA 0007)	693
1964 (DDA 0096)	675	1973 (DDA 0008)	270
1966 (DDA 0097)	701	1975 (DDA 0016)	540
1968 (DDA 0098)	715	1977 (DDA 0166)	600
1971 (DDA 0099)	853	1979 (DDA 0287)	740
1973 (DDA 0100)	677	1981 (DDA 0529)	335
1975 (DDA 0140)	780	1984 (DDA 0772)	492
		1987 (DDA 1480)	541
		1990 (DDA 1564)	432
		1994 (DDA 2210)	494
		1998 (DDA 4189)	900
		2001	998